
Klaus Bochmann: *Regional- und Nationalitätensprachen in Frankreich, Italien und Spanien*, Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1989 (Abhandlungen zur Sprache und Literatur; Vol. 28), ISBN 3-324-00318-0, 219 páxinas.

A universidade de Leipzig convertiuse, hai uns anos, nunha especie de centro de investigación sobre a problemática das linguas minoritarias nos países románicos, e isto sobre todo gracias ós traballos de Klaus Bochmann, quen dedicou tamén algún estudio ó galego¹. Froito do seu interese por estas linguas e síntese dos traballos anteriores é este libro, no que se comparan as situacións de Italia, de Francia e de España², cun total de 16 linguas ordenadas polos estados onde se falan (por iso o basco aparece dúas veces e o catalán tres, o cal é unha boa solución dadas as situacións completamente distintas nos diferentes países). Só fala das linguas comunmente aceptadas como tales e non das que xeralmente se consideran aínda como dialectos como p.e. o bable ou o piemontés, limitándose entón o traballo no caso da Península Ibérica ás linguas basca, catalana e galega.

O libro consiste en tres partes: unha primeira, que define o marco teórico e que aclara a terminoloxía necesaria para a descrición das respectivas linguas. Na segunda parte descríbense as situacións das linguas de Francia, Italia e España, lingua por lingua, con informacións sobre o número dos falantes e o territorio, algunhas particularidades da estrutura e da variación dialectal, a historia política do territorio, a historia da literatura e da conciencia lingüística (en realidade, sobre o estatus das respectivas linguas ó longo da historia) e sobre a situación sociolingüística actual. Conclúe cunha síntese, unha visión paneuropea da historia das linguas minorizadas, onde chega -con Marcellesi- á conclusión de que o futuro das linguas está nunha situación de bilingüismo e onde rexeita a solución de sociedades monolingües das linguas minoritarias (¿minoritarias respecto a que?) para non se illaren das linguas estatais do

¹ Cf. Klaus Bochmann: "En torno al problema de la normalización del gallego contemporáneo", *Linguistische Arbeitsberichte* 40 (1984), pp. 2-15; "Xosé Neira Vilas, Galicien und die galegische Literatur" en: Xosé Neira Vilas: *Tagebuch einer Kindheit in Galicien*, Leipzig 1984, pp. 87-118; e a tese sobre a formación da norma galega dirixida por el de Sabine Albrecht: *Untersuchungen zum Sprachwandel in Galicien: die Herausbildung der galegischen Standardnorm*, Tese de doutoramento, Jena 1990, publicada na editorial Romanistischer Verlag en Bonn no ano 1992 baixo o título *Die Standardnerus des Galicischen*.

² Cf. tamén os traballos de Meic Stephens: *Linguistic Minorities in Western Europe*, Llandysul/Wales, 1976, de Santiago Petschen Verdaguer: *Las minorías lingüísticas de europa occidental*, Vitoria, 1950, e Harold Haarmann: *Soziologie der kleinen Sprachen Europae*, Hamburg, 1973.

conxunto político ó que pertencen: "Zwei- und Mehrsprachigkeit ihrer Sprecher ist die einzige Überlebenschance für Minderheitensprachen" (p. 206)³.

Primeiro, hai que dicir que é un mérito tratar tantas situacións distintas nun mesmo libro, porque permite ó mesmo tempo ve-lo parentesco das situacións, o paralelismo de moitos fenómenos da historia europea e maila diferenza, moitas veces considerable e dada polos máis diversos factores (economía, illamento, tradición escrita, diversidade dialectal etc.). Os dous capítulos máis orixinais son o primeiro e o último. No primeiro discútese algúns prexuízos sobre as linguas minoritarias: rexéitase a idea de que o individuo pode cambiar dunha lingua á outra sen estar exposto a un conflito -ás veces grave- de identidade (Bochmann resume aquí sobre todo as ideas de Ninyoles), rexéitase a idea de que nos tempos modernos fai falta unha soa lingua para a comunicación internacional, xa que a lingua como factor de identificación cun grupo é tamén factor de identidade social, rexéitase o prexuízo de que o bilingüismo pode crear problemas psicolóxicos para o individuo, xa que os problemas non son problemas do bilingüismo en si senón do estatus e da discriminación social das linguas, discútese -unha vez máis- o eterno problema da distinción entre lingua e dialecto, chegando a un esquema interesante de varios factores determinantes (distanciamento tipolóxico, existencia dunha norma codificada, funcións do uso, conciencia lingüística operativa -confundindo o termo "tipolóxico" -como ó longo de todo o traballo- con "estructural" ou simplemente "lingüístico"); criticáanse -con razón- como moitas veces demasiado esquemáticos os termos de *diglosia* e de *bilingüismo* e dáse unha definición dos termos *nación*, *nacionalidade* e *minoría*, e aquí fai unha interesante distinción entre nacionalidades -que son todas as minorías das que fala- e nacións, que -na súa opinión- son grupos con suficiente conciencia nacional colectiva, con territorio suficientemente grande, poboación numerosa e recursos económicos suficientes como para facer vantaxosa a creación dun estado independente. Os únicos dous casos de Europa en que lle parecen dadas estas condicións son o de Cataluña e -xa con dúbidas- o País Basco (p. 32).

O segundo capítulo, a parte central do libro, describe a situación das respectivas linguas. O que máis cómpre criticar aquí -e xa se fixo noutras recensións do libro- é a falta de homoxeneidade na descrición das respectivas linguas, a grande diferenza de extensión das descricións e a case ausencia de descricións de factores lingüísticos⁴. Hai linguas, como o flamenco en Francia ou o esloveno en Italia, que se tratan en poucas páxinas, mentres que outras -nótanse as preferencias do romanista

³ "Bilingüismo ou multilingüismo son as únicas posibilidades de supervivencia para as linguas minoritarias."

⁴ Así, Zarko Muljacic critica na súa recensión en *Italienisch* 23 (1990), pp. 74-77, a falta de coñecementos sobre a actualidade das linguas de Italia e a falta dalgunhas obras básicas na bibliografía, e Hans-Ingo Radatz propón na *Zeitschrift für Katalanistik* 3 (1990), pp. 254-256, que se faga un segundo volume para trata-las características lingüísticas.

Bochmann- como o occitano, o corso (un dos mellores capítulos) ou o galego se tratan con moita máis extensión. En xeral, faltan moitas veces informacións sobre o presente das linguas, chegando as últimas normalmente ata principios da década dos anos oitenta; no caso dalgunhas situacións (como as de España) houbo xa moitos cambios desde entón. Ademais, atópanse moitos detalles pouco exactos, basados en traballos demasiado pouco científicos ou ata equivocados. Cito nada máis algúns exemplos do capítulo sobre o galego: non sei en que se basea a cifra de 2,8 millóns de galegofalantes nun método de galego de 1985⁵, pero esta cifra cítase en tantos traballos que habería que busca-la súa orixe (p. 151). No parágrafo sobre a situación lingüística cítanse só dous trazos "típicamente galegos": a falta de vocais nasais e a ausencia de sibilantes sonoras (p. 152). Faltarían só catro frases máis para chegar a unha verdadeira caracterización. En canto á situación dialectal, só se cita un libro de Zamora Vicente onde non se fala do galego⁶ e un traballo de Carballo Calero de 1981 que se basea en investigacións dos anos sesenta (p. 152): non se fala dos múltiples traballos realizados ó longo dos anos setenta e oitenta no marco da preparación do ALGa. Non se fala da historia entre os séculos XV e XIX. *A gaita galega* non é de Antonio Villar Ponte senón de Xoán Manuel Pintos Villar (p. 155), non sei se é certo que Pintos non sabía da existencia dunha literatura galega medieval, xa que na solapa do seu libro cita ó Marqués de Santillana, que fala da poesía medieval⁷. Fálase de Rosalía, Curros e Pondal como se tivesen case un mesmo papel dividido en tres (ademais, *Queixumes dos piños* son *Queixumes dos pinos*). En *Nós* non se publica unha tradución de *Ulises* senón só a dalgúns capítulos (p. 157). A descrición das primeiras décadas do século XX é demasiado curta. Moito mellor lograda é a descrición da posguerra e da actualidade, onde só faltan as últimas evolucións e onde se atopa algunha que outra inexactitude ou falta de actualidade: non é certo que hai un xornal diario enteiramente en galego desde o ano 1983 (p. 163), o nome oficial das normas de 1982 non é "Acordo ortográfico", a produción de libros galegos aumentou moitísimo nos últimos anos⁸ etc.

Unha das partes máis interesantes é o último capítulo, un excelente resumo sociolingüístico da historia das linguas minoritarias europeas, aínda que non me parecen moi evidentes os catro factores que xulga determinantes para o destino das linguas minoritarias (p. 183). Poderíanse resumir, con máis claridade, nun único

⁵ Colectivo Seitura: *Lingua Galega*, Vigo 1985, p. 42.

⁶ Cítase a 2ª edición de *Dialectología española*, que, ademais, non é de 1979 senón de 1967.

⁷ "Cualesquier decidores o trovadores de estas partes agora fuesen castellanos andaluces o de la Estremadura todas sus obras componian en lengua gallega."

⁸ Cf. Xabier Senín: "500 libros galegos", *Grial* 107 (1990) pp. 381-386.

criterio: decisivo para o destino dunha lingua en calquera situación histórica é o grupo que a fala e o seu poder fronte a outros grupos.

Con todo, o libro de Bochmann non deixa de ser un traballo de moito interese porque fornece nun manual moi comprimido unha visión xeral sobre a situación histórica e actual das linguas non estatais dos tres países. Como o alemán adoita ser unha barreira impasable para a maioría dos lectores galegos e españois en xeral, paréceme de interese unha tradución do libro, que ó mesmo tempo daría a posibilidade de corrixilo e de o aumentar e actualizar.

JOHANNES KABATEK

Portas, Manuel: *Lingua e sociedade na Galiza*, Edicións Bahía, A Coruña, 1991, 226 páxs.

Lingua e sociedade na Galiza, como o seu propio autor nos di na presentación, ten como obxectivo fundamental ofrecer unha visión de conxunto do fenómeno sociolingüístico na nosa sociedade. Está estruturado en sete temas que se agrupan en dúas partes. A primeira parte, que comprende os dous primeiros temas, trata conceptos básicos de Sociolingüística. A segunda, que comprende os cinco temas restantes, analiza o fenómeno sociolingüístico en Galicia no seu aspecto histórico (temas 3, 4 e 5) e a situación actual (temas 6 e 7). Ó final de cada un dos temas aparecen unha serie de textos complementarios.

No tema 1 o autor ocúpase da funcionalidade dunha lingua e distingue, seguindo a J.M. Sánchez Carrión, sete funcións matrices en que se debe concretar esa funcionalidade xeral, pois é evidente que existe unha relación directa entre as funcións que desempeña unha lingua e o seu prestixio social.

Relacionados coas funcións da lingua trata logo dous aspectos importantes:

a) en primeiro lugar, a loita lingüística e as dúas posicións perante ela, que son: uniformismo lingüístico e ecoloxismo lingüístico;

b) en segundo lugar, o equilibrio lingüístico e os principios fundamentais para conseguilo seu obxectivo: que cada unha das linguas do mundo desempeñe no seu propio territorio a totalidade de funcións posibles que pode exercer unha lingua.

Remata o tema cos catro grupos sociolingüísticos que se poden establecer desde o punto de vista da aprendizaxe dunha lingua.

No tema 2 céntrase en tres conceptos básicos: bilingüismo, diglosia e normalización lingüística.

Despois de aclarar que cando nunha comunidade ou territorio encontramos dúas linguas asentadas estamos ante un feito "antinatural" que non se xerou dunha